

Ova je Knjiga promijenila sve donosi nam, kao što je rečeno, suptilnu kritiku indijskoga kršćanina našega zapadnog društva koje ne samo da zaboravlja, nego često namjerno ruši temelje na koje je bilo postavljeno: temelje svete Knjige kršćana i njihova dvotisučljetnog utjecaja na intelektualnu, društvenu, kulturološku i inu svijest zapadnoga društva. Smatram kako je autor, Vishal Mangalwadi, bio pošten u svojoj kritici, koja je uostalom dobronamjerna i dolazi iz tipkovnice čovjeka koji je mnogo primio i cijeni zapadnjačku kulturu.

Knjiga je poglavito o Zapadu, ali istovremeno djelomično odiše onim istočnim stilom, koji uz iscrpno potkrijepljenu građu čitatelje vodi kroz šaroliki prolaz povijesnih priča, događaja i anegdota. Zato je knjigu lako čitati, čemu svakako doprinosi i vrlo dobar prijevod prevoditelja Hazima Yahye. Istina, ponekad se čitatelj zagubi u poduljim povijesnim „storijama“ ne sjećajući se što je točno autor htio njima prikazati, ali Mangalwadi ga brzo i vješto vraća na svoju glavnu misao, pa sve na kraju bude skladno i jasno.

Knjigu toplo preporučam i zato je sažetak namjerno kratak da previše ne oda o njezinu sadržaju. Štoviše, hrvatsko je izdanje knjige jako ugodno oku i dodiru, što je komentirao i sam autor kada je nazočio njezinoj promociji u knjižari Fraktura, netom prije konferencije u organizaciji Biblije365 na kojoj je bio glavni govornik, u Maloj dvorani Vatroslava Lisinskog u svibnju ove godine.

Miroslav Balint-Feudvarski

Ksenija Magda

Uvod u Novi zavjet 1: Evanđelja i Djela apostolska

Teološki fakultet Matija Vlačić Ilirik, 2022., str. 251

U listopadu 2022. godine Teološki fakultet Matija Vlačić Ilirik objavio je knjigu *Uvod u Novi zavjet 1: Evanđelja i Djela apostolska* autorice dr. Ksenije Magde. Ksenija Magda profesorica je biblijske teologije Novoga zavjeta na Sveučilišnom centru za protestantsku teologiju Matija Vlačić Ilirik, do sada je objavila dvije autorske knjige na engleskom jeziku (*Paul's Territoriality and Mission Strategy: Searching for the Geographical Awareness Paradigm Behind Romans* (2009); *Blessing the Curse?: A Biblical Approach for Restoring Relationships in the Church* (2020)), a *Uvod u Novi zavjet 1: Evanđelja i Djela apostolska* njezina je prva knjiga na hrvatskom jeziku.

Knjiga započinje svojevrsnim predgovorom „O ovom udžbeniku“, u kojem autorica pojašnjava potrebu i razloge pisanja ovoga udžbenika. Navodeći postojeće knjige na temu uvoda u Novi zavjet, autorica ističe svojevrsnu nedostatnost i problematiku istih te činjenicu da se novozavjetna teologija uglavnom oslanja na

prijevođe. U skladu s time, autorica ističe kako je ovo prvi hrvatski protestantski uradak posvećen toj temi.

Knjiga ima četiri cjeline, 11 poglavlja, a na kraju knjige nalazi se i rječnik pojmova. Prva cjelina *Počeci, predmet i problematika biblijske teologije Novoga zavjeta* sadrži dva poglavlja. Prvo poglavlje „Nadahnuti Božja riječ?“ kao što i sam naslov govori, raspravlja o naravi Novoga zavjeta kao Svetog pisma, definira pojam nadahnuća iz novozavjetne perspektive te se dotiče pitanja kanona. Ističući kako kršćani nemaju „sveti, savršeni, s neba pali primjerak Svetih spisa“ (str. 17), autorica ističe kako „[g]lavna postavka u biblijskoj ideji nadahnuća nije čudnovatost i nerazumljiva transcendentnost pa čak ni njezina neokaljanost ljudskim načinom bivanja... Nadahnuće se, dakle, očituje u djelotvornosti riječi u životu vjernika, a Riječ se Božja nikad ne vraća prazna...“ (str. 16). Dajući pregled „potpune doslovne nadahnutosti“ (*Plenary Verbal Inspiration*) te „potpune nenadahnutosti“, autorica ističe kako je većina protestantskog svijeta prihvatila pristup „ograničenog doslovnog nadahnuća“ te smatra kako je takav pristup u poimanju nadahnuća najbolji. Drugo poglavlje „Znanost o Novom zavjetu“ čitatelju nudi kratki povijesni pregled proučavanja novozavjetnih spisa: kakav je bio odnos biblijske teologije u odnosu prema sustavnoj, tj. dogmatskoj teologiji u rimokatoličkoj teologiji do pojave reformacije, što se mijenja dolaskom reformacije, kako su racionalizam i prosvjetiteljstvo utjecali na pristup Bibliji, upoznajemo se s dijakronijskim i sinkronijskim metodama proučavanja Novoga zavjeta itd. Autorica također u ovom poglavlju navodi što sve proučavatelj Novoga zavjeta mora uzeti u obzir ako želi ozbiljno proučavati taj dio Biblije te navodi sedam zadaća.

Druga cjelina *Povijesni kontekst Isusovog djelovanja* sadrži dva poglavlja koja se bave okruženjem u kojem su nastale knjige Novoga zavjeta. Treće poglavlje „Od povratka iz Babilonskog sužanjstva do Isusovog vremena“ ukratko sažima proces helenizacije koji započinje u 4. stoljeću prije Krista Aleksandrom Velikim, makabejski ustanak i posljedice istog, uspon i širenje Rimskog Carstva te život u Palestini za vrijeme vladavine Rima. U ovome dijelu autorica se posebno dotiče obiteljskih odnosa i odnosa među spolovima te Isusova odnosa prema ženama. Četvrto poglavlje „Židovstvo Drugoga Hrama“ upoznaje nas s razvojem židovske religije u navedenom razdoblju. Pa tako saznajemo nešto o razvoju židovstva u Palestini i dijaspori, o položaju židovske vjere u odnosu na ostale religije onog vremena, o različitim židovskim sljedbama onog vremena te o obilježjima židovske pobožnosti u razdoblju Drugoga Hrama.

Treća cjelina *Pristupi evanđeljima* sadrži tri poglavlja. Peto poglavlje „Isus i navještaj o Isusu“ posvećeno je problematici evanđelja kao književne vrste. Naime, usponom znanstvenog pozitivizma krajem 19. i početkom 20. stoljeća dolazi do povijesno-znanstvenog pristupa evanđeljima te se sukladno tome nameće pitanje književne vrste istih. Ukratko predstavljajući razna gledišta (evanđelja kao *prakseis* (‘djela’), *apomnemoneumata* (‘sjećanja’) te *bios*), autorica ističe kako je u žan-

rovskoj procjeni evanđelja element kerigme presudan te na tome tragu zaključuje da je ta potreba za navještajem, zbog specifičnosti subjekta i okolnosti, pretočena u žanr. Ostatak poglavlja bavi se razlozima zapisivanja evanđelja te apokrifnim evanđeljima, kršćanskim gnosticizmom te knjižnicom Nag Hammadi. Šesto poglavlje „Povijesna problematika evanđelja“ posvećeno je potrazi za povijesnim Isusom koja je nastala kao rezultat primjene povijesnih metoda na Bibliju, a autorica posebnu pažnju posvećuje tumačenju Isusovih čuda. Nakon opisa povijesti recepcije sinoptičkih evanđelja na Zapadu, autorica se okreće pitanju kako su nastala evanđelja i zašto imamo četiri evanđelja od kojih su tri toliko slična. To pitanje sinoptičkog problema služi kao uvod za upoznavanje s povijesno-kritičkim metodama (kritika izvora, kritika forme te redakcijska kritika) kojima autorica posvećuje ostatak poglavlja. Sedmo poglavlje „Od biblijskog teksta do razumijevanja: egzegetski postupak“ upoznaje čitatelje s važnošću Matije Vlačića Ilikara za razvoj hermeneutskih metoda tumačenja Svetog pisma, suvremenim metodama pristupa razumijevanju Biblije koje su usmjerene ili na pošiljatelja ili na poruku ili na čitatelja i sukladno tome, različitim metodama, a nakon toga autorica progovara o egzegetskom postupku kao postupku postavljanja pitanja s nakanom otkrivanja „što je tekst značio prvim čitateljima (i autoru) u vrijeme kada je nastao“ (str. 131). Egzegetski postupak, sukladno tome, zahtijeva postavljanje pitanja iz područja literarne kritike, narativne kritike te pitanja iz područja sociološke i retoričke kritike. U ostatku poglavlja autorica donosi smjernice kako napisati egzegetski rad.

Četvrta cjelina *Kroz evanđelja sadrži četiri poglavlja* donosi pregled četiriju kanonskih evanđelja prema obrascu literarnog pristupa (gleda se struktura evanđelja, obilježja, jezik, radnje itd.), povijesnog pristupa (okolnosti nastanka teksta i njegove specifičnosti iz perspektive povijesne kritike) te razmatranja kako pojedine perikope funkcioniraju unutar pojedinog evanđelja. U osmom poglavlju „Evanđelje po Marku: skroviti Krist“ zastupajući Markov prioritet, autorica iznosi radnju Markova evanđelja kao drame u tri čina, u dijelu „Pitanja povijesne kritike“ bavi se pitanjem tko je Marko i tko su mu prvi čitatelji, a u dijelu „Markovo evanđelje iz današnje perspektive“ obrađuje teme „mesijanska tajna“ i „Sin Čovječji“, činjenicu da se dobar dio radnje Marka događa „na putu“, zašto je Isus prokleo neplodnu smokvu te izraz „lakše je devi kroz iglene uši“. U devetom poglavlju „Evanđelje po Mateju: Isus kao učitelj“ govoreći o naraciji i strukturi evanđelja, autorica ističe da se početak Mateja može shvatiti kao knjigu novog Postanka, iznosi moguće načine podjele strukture Mateja, daje pregled sadržaja evanđelja. U dijelu „Pitanja povijesne kritike“ bavi se teorijom o dvama izvorima, tko je Matej i kome piše evanđelje, a u dijelu „Matejevo evanđelje iz današnje perspektive“ razmatra Matejev prikaz Isusa kao Sina Božjeg i učitelja te obilježja Isusovih učenika. Deseto poglavlje „Evanđelje po Ivanu: Radosna vijest za nove generacije“ započinje isticanjem posebnosti i dubine tog evanđelja. Govoreći o

strukturi Ivanova evanđelja, autorica smatra podjelu Ivana na „Knjigu znakova“ i „Knjigu slave“ nezadovoljavajućom te stoga predlaže vlastitu podjelu prema sljedećem obrascu: Knjiga znakova (pogl. 1-12); Knjiga oporuke (pogl. 13-17); Knjiga vječnoga života (pogl. 18-21) (str. 187). Nakon toga autorica nudi pregled sadržaja evanđelja prema obrascu stupnjeva razvoja vjere (str. 188). U dijelu koji govori o pitanjima povijesne kritike, autorica se bavi temama kao što su: tko je autor Ivanova evanđelja, koje je mjesto njegova nastanka, o odnosu Ivanova evanđelja prema sinopticima te se dotiče optužbe za antisemitizam autora Ivanova evanđelja. U dijelu „Ivanovo evanđelje iz današnje perspektive“ autorica govori o vjerovanju i preispitivanju vjerovanja, o Isusu koji plače, o istini koja oslobađa te o traženju Isusa među živima. Jedanaesto poglavlje „Lukina Radosna vijest u dva sveska: Evanđelje i Djela apostolska“ započinje razmatranjem Luke kao povjesničara čiji je cilj povezati kerigmu i povijest (str. 281) te razmatra značaj činjenice da Lukino evanđelje ne završava u Jeruzalemu, već se nastavlja u Djelima. Nakon govora o strukturi Lukina evanđelja i Djela u kojem se ističe posebnost brojnih perikopa koje ne nalazimo kod ostalih evanđelista, a koje naglašavaju Isusovu osjetljivost prema marginaliziranim skupinama, autorica donosi pregled sadržaja i tema Lukina evanđelja te govori o Lukinoj teologiji i povijesti spasenja. U dijelu koji se bavi pitanjima povijesne kritike saznajemo tko je autor Lukina evanđelja i Djela apostolskih, kome Luka piše, zašto i kada. U dijelu „Lukino evanđelje i Djela iz današnje perspektive“ autorica se bavi temama kao što su: „Moja istina“, „Siromašni i bogati pred Bogom“, „Moja povijest kao moj put Bogu“ te „Nužno i moguće jedinstvo različitih“.

Knjiga *Uvod u Novi zavjet 1: Evanđelja i Djela apostolska* predstavlja upravo to: udžbenik koji donosi uvod u dio Biblije koji kršćani zovu Novi zavjet. Struktura je knjige smisljena budući da se kreće od općenitijih tema prema samim novozavjetnim evanđeljima pa tako čitatelj kada dođe do posljednje cjeline, ima dobar temelj za razumijevanje sadržaja kanonskih evanđelja. Na kraju svakog poglavlja nalaze se „Zadaci“ što znači da čitatelj ima priliku ući u interakciju sa sadržajem knjige, a također tu je i cjelina „Za daljnje proučavanje“ gdje se donosi popis literature koju čitatelj može dalje konzultirati. Zgodan detalj jest taj da za one izvore koji su dostupni *online* autorica donosi QR-kodove koji olakšavaju nalaženje istih. Bonus je svakako i *Rječnik pojmova* koji se nalazi na kraju knjige.

Knjiga je napisana primarno za studente teologije, ali se preporučuje i članovima crkava ukoliko žele sustavnije i dublje zaroniti u svijet i tekstove novozavjetnih evanđelja. Zasiurno najviše polemike može izazvati prvo poglavlje koje se bavi nadahnućem Biblije u kojem autorica smatra da je stav o nadahnutosti Biblije koji se zove „potpuna doslovna nadahnutost“ (*Plenary Verbal Inspiration*) posljedica bogatih, sredovječnih, svjetloputih muškaraca koji su htjeli sačuvati svoje privilegije (str. 30). Najkvalitetnije poglavlje, barem prema mom mišljenju, jest prikaz Evanđelja po Ivanu u kojem autorica jako dobro i na zanimljiv način predstavlja

sadržaj tog evanđelja. U svakom slučaju, vrijedi pozdraviti činjenicu da na našem tržištu postoji uvod u Novi zavjet koji nije prijevod s nekog stranog jezika već plod rada „domaćih snaga“.

Ervin Budiselić

Dennis Allen

The Disciple Dilemma

New York: Morgan James Faith, 2022., str. 310

Novozavjetni koncept „učenika“ većini današnjih čitatelja nije sasvim jasan, što je neke suvremene pastore, teologe i druge vođe u Crkvi potaknulo da učeništvo pokušaju približiti onima koji tvrde da su Isusovi sljedbenici. Dennis Allen i njegova knjiga *The Disciple Dilemma* jedan je od nedavnih primjera. U toj je knjizi Allen gorljivo pokušao izraziti kako vođe mogu nanovo otkriti novozavjetni poziv na učeništvo i usmjeriti ljude s kojima rade da autentično slijede Isusov poziv. Ova knjiga u izdanju kuće Morgan James Faith podijeljena je u tri dijela, sadrži autorov uvod i zaključak te ima 310 stranica.

Budući da je šest puta bio izvršni direktor u tvrtkama iz različitih sektora poslovnoga svijeta, Allenovo je životno iskustvo veliko. Želja mu je da ova knjiga „rezultira u strateškoj promjeni smjera“ (str. xxvii). S time na umu, Allen u prvom dijelu istražuje i artikulira dilemu, u drugom dijelu upućuje na posljedice koje je problem uzrokovao, a knjigu završava strategijama za daljnje korake. Knjiga na izravan način „prelazi na stvar“ i poziva današnjeg čitatelja u razgovor o tome kako činiti učenike na Isusov način.

U Uvodu autor izjednačava operativni sustav računala s Božjim kraljevstvom. Allen je uvjeren da je operativni sustav hakiran. Ovo vodi do prvoga poglavlja gdje se razni simptomi dileme pokazuju, među ostalim, padom u pohađanju crkava na Zapadu i oslabljivanjem nekih evanđeoskih temeljnih vjerovanja. Ističe kontrast između novozavjetnoga i modernog razumijevanja učeništva, zaključujući da se oko tih simptoma treba duboko zabrinuti. Dilema učeništva u konačnici je pitanje hoće li vođe napustiti neučinkovite tradicije i povesti naprijed prema potrebnim promjenama i ishodima (str. 17).

U drugom poglavlju Allen preispituje načelo „Spasenje je besplatno, a gospodstvo neobavezno“, istražujući kako je ta misao nastala u 4. stoljeću tijekom vladavine Konstantina. Podsjećajući kršćane da učeništvo znači obvezu, autor navodi Isusov poziv na odricanje od svega (Lk 14,26-33). Tvrđi da je tradicija „neobaveznoga gospodstva“ napredovala od Cezarova vremena do danas (str. 31). Za Allena, to je jedna od šest tradicija koje su dovele do dileme učeništva.